SOCIETAT D'HISTÒRIA
NATURAL DE LES BALEARS

In memoriam Joan Josep Pericàs i Mestre (1960-2010)

Diu la saviesa que un és jove quan té al cap més projectes que records. Bàsicament per ser fidel seguidor d'aquest pensament i, circumstancialment, per tenir sols una cinquantena d'anys, en Joan Pericàs va morir jove, massa jove. Vaig conèixer en Joan quan coincidírem fent el primer curs de Biologia a la Universitat de les Illes Balears, al 1979. La seva fesonomia va ser aviat ben conspícua als diferents llocs del campus; unes ulleres rectangulars de pasta, un variat repertori de bigots, barbes, i alguns afaitats a consciència, així com una caçadora de colors blancs i blaus que trencava l'aleshores esmorteït color de les parets de les aules. Però la millor manera de reconèixer en Joan era al bar de la facultat, quan la seva figura quedava difuminada pel fum que sortia d'una tassa ben calenta d'un cafè amb llet i pel dels cigarros que anava fumant un rere l'altre. Aquells maleïts cigarros.

Aviat iniciàrem la nostra amistat, que es trobava cimentada per la nostra desmesurada estimació vers les plantes. En aquella època focalitzava la seva vocació vers el món de les algues, primerament els macròfits marins. La figura d'en Josep A. Aguiló, botànic de vocació que es trobava un curs més endavant que nosaltres i que es trobava esperonejat per l'estudi de la flora en general, i de les algues en particular, va ser crucial per aquella etapa primerenca d'en Joan. Ell i en Joan començaren a fer passejades pel litoral del Coll d'en Rabassa, la barriada natal d'en Joan, cercant els primers exemplars d'algues i ben aviat triaren el gènere *Cystoseira* per a aprofundir en el seu estudi. Demanaren i obtingueren al 1982 una beca de recerca de l'Institut d'Estudis Baleàrics per iniciar la revisió del gènere a les Illes Balears. Esperonejats per aquest ajut establiren vincles amb les botàniques de la Universitat de Barcelona M.A. Ribera i A. Gómez, aleshores ben capficades en l'estudi de la flora algològica marina de les Balears, de qui reberen consells, ajuts en les identificacions i l'accés a una vasta col·lecció d'articles i manuals ficològics.

Ben aviat en Joan partí cap a Formentera, per fer una prospecció a fons de *Cystoseira*, i jo em vaig oferir a acompanyar-lo a fi de poder fer recol·leccions briològiques a una illa llavors gens explorada. La seva figura estilitzada, negre pel color del neoprè que duia, sobre les tenasses quaternàries del litoral formenterenc es veia des de la llunyania quan ens havíem separat per trescar indrets diferents de l'illa. Foren uns dies excepcionals. Als vespres, intercanviàvem informació sobre els progressos i les novetats que anàvem trobant, assedegats d'omplir el buit de coneixement existent i que la natura, generosa, ens oferia a cada pas. En qualque moment sortí a la conversa la qüestió de per què no treballàvem plegats en alguns grups de plantes vasculars. Dit i fet.

Ens engrescàrem en l'estudi de *Cymbalaria*, *Micromeria* i *Digitalis* de Balears. Després vengueren els pteridòfits, mentre ell feia un cluc d'ull als caròfits. Mai ningú ha tengut com ell una visió tan àmplia sobre la diversitat vegetal terrestre i aquàtica de la flora balear. Treballar al seu costat em va permetre esmenar una incorrecta percepció que aleshores tenia jo d'ell: en Joan no era un bon botànic, era un molt bon botànic. Afegia a una excel·lent capacitat d'observació una paciència extraordinària i era un mestre a l'hora de fer il·lustracions científiques. Trescàrem amunt i avall els mesos estiuencs cercant les didaleres per pujols i muntanyes, deixant renecs i suors a parts iguals fins a trobar les plantes. Una vegada acabada la jornada, sempre deshidratats i sovint amb la cara vermella i el clotell a joc, seguíem un ritual que ens va acompanyar des d'aquella jovenesa fins a poc abans de, obligat per la malaltia, deixar d'anar als llocs feixucs del camp. Cercàvem un bar i comentàvem les observacions fetes al llarg del dia, i com planificaríem les activitats dels dies següents. Al nostre costat, sempre en aquells moments es trobaven unes generoses cerveses, un cafè amb llet, i el fum dels cigarros que anava fumant un rere l'altre. Aquells maleïts cigarros.

El talent d'en Joan no va passar desapercebut dins la comunitat universitària durant els seus estudis. Malauradament, els mediocres, que haguessin pogut donar-li el suport necessari per impulsar la seva vocació, l'ignoraren. Com diu el saber popular com més alt vola un ocell, més petit els sembla a aquells que no saben volar. D'altres, encisats pel seu potencial científic, li oferiren coses que mai devien haver ofert: una beca per fer el doctorat a un altre departament a canvi de tenir el títol de llicenciatura en uns mesos. En Joan, com sempre, complí. Va deixar de bussejar i passejar la seva figura estilitzada i negre per davant la central tèrmica des Coll d'en Rabassa, d'on estudiava els afloraments d'algues

termòfiles, i que volia que conduïssin a la realització de la seva tesi de llicenciatura. Es va tancar a casa i a la biblioteca de la facultat durant mesos per preparar l'examen de grau en biologia, aleshores alternativa a la tesi de llicenciatura. I el va aprovar. Però la beca mai va arribar, i li donaren excuses de mal pagador. Això va ser un cop anímic molt fort per en Joan.

Pressionat per trobar feina, en Joan va deixar l'activitat científica, la universitat i, el pitjor, moltes il·lusions, per començar una nova etapa professional en diferents vessants. Finalment, al 1987 va entrar dins el món del periodisme i va demostrar que era un geni, amb plantes o sense elles. Va arribar a ser subdirector del diari *Balears* i adjunt a la direcció i cap d'Opinió a l'edició regional de *El Mundo*. Va tenir un paper destacat en investigacions periodístiques i va destapar suculents escàndols universitaris i polítics, que donaren lloc als canvis de més alt nivell en la direcció de la Universitat de les Illes Balears en els anys 90, i en la gestió de Sa Dragonera. Va estar prop de tota la immundícia pública de Balears, que era molta, i de la que sovint em feia cinc cèntims al llarg de les nostres excursions, però mai es va embrutar. Fins que un dia va dir prou, cansat de veure que el poal de fems vessava també en el seu lloc de treball. Era un periodista de prestigi, brillant i de vàlua reconeguda, i per això li oferiren treballar en el departament de Comunicació de la Universitat de les Illes Balears, on va reprendre el contacte amb el món científic universitari.

Havíem estat sense comunicació més de 25 anys. Però un dia es va posar en contacte per parlar, però sense dir per a què. En el dinar em va dir que em donaria una sorpresa i ho va fer quan va fer-me saber que feia uns anys havia reprès la passió, silenciada però mai perduda, per la botànica. Aquesta vegada, em deia, havia començat a fer *algunes coses* en briòfits i volia saber si li podia *donar una mà*. Què coneixes, Joan? La seva resposta em va sorprendre i vaig constatar com pot canviar la percepció que es té de la gent amb el pas del temps. En Joan era una persona fiable i ara, tants anys després, jo tenia la sensació de que feia cadufs. *Algunes coses*? *Donar una mà*? Però com podia atrevir-se a dir això, quan el que calia ser il·lustrat en briologia no era ell sinó jo? Autodidacta com sempre havia estat, havia adquirit uns coneixements en pocs anys que el feien ser el briòleg més ben preparat que mai ha treballat a Balears.

Reprenguérem de nou l'amistat, els anys perduts, i recordàrem els caminois dels pujols i muntanyes, deixant de nou renecs i suors fins a retrobar les poques molses i hepàtiques que ell no coneixia i de les quals jo encara guardava record. Aquesta vegada la figura estilitzada estava al meu costat i no quedava rastre del sempitern neoprè. Foren uns dies excepcionals.

Ben aviat passàrem dels records als projectes. I, assedegats de nou de coneixements, conversàvem i conversàvem. En qualque moment sortí a la conversa el per què ell no feia la tesi doctoral en briologia. Dit i fet? No. Aquesta vegada posava condicions irrenunciables. Volia que fos jo el seu director. Li vaig dir honestament que seria la pitjor decisió que mai podria prendre. Però després de parlar una estona em vaig adonar que, en aquell moment, no ens trobàvem realment al peu del Puig Tomir, amb un bater de sol, a sota d'un coster immens encara per pujar i a la recerca del *Rhytidiadelphus triquetrus*, que ell volia conèixer. De fet ens sentíem de nou transportats als flaires i sensacions de Formentera, intactes 25 anys després. Dit i fet.

La briologia va entrar de nou en la meva vida, i en la dels companys Àngel Ginés i Pere Fraga. Amb ells compartí en Joan la seva darrera etapa científica, trescant per basses,

baixant avencs i arrossegant el cos per les dolines amb un comptafils, planificant flores i escrivint articles.

Les seves troballes foren espectaculars. Les novetats briològiques per l'illa de Mallorca han estat 35 espècies (un 12,2% del total de la flora de l'illa), i 11 espècies no eren prèviament conegudes de Menorca (6,9% del total de la flora de l'illa). Aquestes novetats han suposat un increment de 35 noves espècies per a la flora briològica de Balears, enriquint-la en un 11,05% respecte a l'anterior catàleg (2008). D'altre banda la seva feina de camp ha suposat que s'hagin donat noves localitats per a 46 espècies (19 per Mallorca o

Detall dels participants als Primeros Coloquios Pteridológicos Ibéricos, realitzats a la Facultat de Farmàcia de la Universitat Complutense de Madrid al 1984. Joan Pericàs (dret a l'esquerra), acompanyat de Pilar Catalán, Iñaki Aizpuru, Josep A. Rosselló, José Ormonde, Emilia Pangua, Luís Villar, Carmen Prada i Jorge Paiva, entre d'altres.

un 6,62%, i 27 per Menorca o un 16,98% de les respectives flores insulars) de les que sols es tenia constància la seva presència a una única població. I sols havia començat a fer *algunes coses* en briòfits, en el seu temps lliure i sense cap ajut institucional. L'únic que desitjava era tenir més temps per anar al camp. La ceguera burocràtica de la Universitat de les Illes Balears, específicament amb noms i cognoms d'alt nivell, no ho permeteren. Però aquesta vegada no va constituir cap decepció per en Joan. Parlàvem i parlàvem del futur, mentre la vida s'encarregava de fer altres plans.

I aquests arribaren quan en Joan no tingué forces per pujar dalt de l'avenc de s'Espinal, després de fer una exhaustiva recol·lecció al fons sota una pluja de valent, mentre n'Àngel

Ginés i jo estàvem a la boca de l'avenc. Poques setmanes després em va comunicar que els seus pitjors temors s'havien fet realitat. Un carcinoma de pulmó l'obligava a trastocar tots els nostres plans i el seu postgrau. El seu tarannà ('*Hem de prendre les coses com vénen i plantar cara. No hi ha més collons*', em deia en un correu electrònic) el va conservar fins als seus darrers moments. Lluità de valent, però determinant molses a casa seva. Tornàrem al camp, amb gaiato quan el mal a les articulacions de les cames no el deixava, i quan tornava a recuperar forces, a baixar avencs a la recerca de les estimades molses. Fins que el dia 24 de desembre en Joan va deixar per a sempre el record d'aquella figura estilitzada, negre pel color del neoprè que duia.

En Joan va ser un home culte, un gran naturalista i un excel·lent botànic. La seva exquisida sensibilitat el va permetre endinsar-se dins el món de la poesia i al 2002 va publicar el seu primer recull de poemes, *Puu*, que recull escrits entre 1995 i 2001.

Però aquesta sensibilitat va fer que en Joan fos, per damunt de tot, millor persona. Va pagar amb el senyoriu de la indiferència els lletjos i les bufonades d'aquells que en el món universitari, en lloc de donar-li la mà, li oferiren l'esquena, o li mostraren el menyspreu superb endèmic dels ignorants i incompetents. Mesquins. Tothom els coneix; tothom sap on s'amaguen. Però val més deixar-los tovar sota una capa d'oblit tal i com romandrà la seva esquifida obra científica.

Les troballes botàniques d'en Joan han estat inestimables, si bé mai s'igualaran amb les millors troballes que va fer a la seva vida: n'Antònia, la seva dona, i n'Abril i en Ferran, els seus dos fills. Però, més que testimonis botànics, en Joan ens ha deixat el més valuós als que el coneguérem, l'estimàrem i tinguérem el privilegi de treballar al seu costat. Una cosa encara més maca que haver gaudit de la seva presència: el seu record.

Josep A. Rosselló
Jardí Botànic, Universitat de València / Fundació Carl Faust, Blanes

Publicacions

CARDONA M.A., J.A ROSSELLÓ & **J. PERICÀS** (1988). *Anthyllis hystrix* (Willk. ex Barc.) Card., Cont. & Sierra (*Fabaceae*). In: GÓMEZ-CAMPO C (edit.) Libro Rojo de especies vegetales amenazadas de España Peninsular e Islas Baleares, pp. 64-65. Icona, Série Técnica. Madrid.

CARDONA M.A., J.A ROSSELLÓ & **J. PERICÀS** (1988). *Aristolochia bianorii* Sennen & Pau (*Aristolochiaceae*). In: GÓMEZ-CAMPO C (edit.) Libro Rojo de especies vegetales amenazadas de España Peninsular e Islas Baleares, pp. 100-101. Icona, Série Técnica. Madrid.

CARDONA M.A., J.A ROSSELLÓ & **J. PERICÀS** (1988). *Brassica balearica* Pers. (*Brassicaceae*). In: GÓMEZ-CAMPO C (edit.) Libro Rojo de especies vegetales amenazadas de España Peninsular e Islas Baleares, pp. 128-129. Icona, Série Técnica. Madrid.

CARDONA M.A., J.A ROSSELLÓ, **J. PERICÀS** & N. TORRES (1988). *Bupleurum barceloi* Cosson ex Willk. (*Apiaceae*). In: GÓMEZ-CAMPO C (edit.) Libro Rojo de especies

vegetales amenazadas de España Peninsular e Islas Baleares, pp. 130-131. Icona, Série Técnica. Madrid.

CARDONA M.A., J.A ROSSELLÓ & **J. PERICÀS** (1988). *Euphorbia fontqueriana* W. Greuter (*Euphorbiaceae*). In: GÓMEZ-CAMPO C (edit.) Libro Rojo de especies vegetales amenazadas de España Peninsular e Islas Baleares, pp. 250-251. Icona, Série Técnica. Madrid.

CARDONA M.A., J.A ROSSELLÓ & **J. PERICÀS** (1988). *Globularia cambessedesii* Willk. (*Globulariaceae*). In: GÓMEZ-CAMPO C (edit.) Libro Rojo de especies vegetales amenazadas de España Peninsular e Islas Baleares, pp. 294-295. Icona, Série Técnica. Madrid.

CARDONA M.A., J.A ROSSELLÓ & **J. PERICÀS** (1988). *Helichrysum ambiguum* (Pers.) C. Presl. (*Asteraceae*). In: GÓMEZ-CAMPO C (edit.) Libro Rojo de especies vegetales amenazadas de España Peninsular e Islas Baleares, pp. 306-307. Icona, Série Técnica. Madrid.

CARDONA M.A., J.A ROSSELLÓ & **J. PERICÀS** (1988). *Pimpinella bicknellii* Briq. (*Apiaceae*). In: GÓMEZ-CAMPO C (edit.) Libro Rojo de especies vegetales amenazadas de España Peninsular e Islas Baleares, pp. 476-477. Icona, Série Técnica. Madrid.

CARDONA M.A., J.A ROSSELLÓ & **J. PERICÀS** (1988). *Scutellaria balearica* Barc. (*Lamiaceae*). In: GÓMEZ-CAMPO C (edit.) Libro Rojo de especies vegetales amenazadas de España Peninsular e Islas Baleares, pp. 538-539. Icona, Série Técnica. Madrid.

CARDONA M.A., J.A ROSSELLÓ & **J. PERICÀS** (1988). *Silene mollisima* (L.) Pers. (*Caryophyllaceae*). In: GÓMEZ-CAMPO C (edit.) Libro Rojo de especies vegetales amenazadas de España Peninsular e Islas Baleares, pp. 580-581. Icona, Série Técnica. Madrid.

CARDONA M.A., J.A ROSSELLÓ & **J. PERICÀS** (1988). *Viola jaubertiana* Marés & Vigineix (*Violaceae*). In: GÓMEZ-CAMPO C (edit.) Libro Rojo de especies vegetales amenazadas de España Peninsular e Islas Baleares, pp. 644-645. Icona, Série Técnica. Madrid.

LLORENS L., **J. PERICÀS** & J.A. ROSSELLÓ (1985). La flora i vegetació de les Pitiüses. *Est. Bal.* 16: 65-85.

MARTÍNEZ-TABERNER A., G. MOYÀ, V. FORTEZA, J. RITA & **J. PERICÀS** (1995). La vegetació aquàtica submergida de S'Albufera de Mallorca In: A. MARTÍNEZ-TABERNER & J. MAYOL (eds.), *S'Albufera de Mallorca*. *Mon. Soc. Hist. Nat. Balears* 4: 97-111. Palma de Mallorca.

MARTÍNEZ-TABERNER A. & **J. PERICÀS** (1990). Notes florístiques: Les Characeae de l'Albufera de Mallorca. *Boll. Soc. Hist. Nat. Balears* 32: 145-150.

PERICÀS J. (1984). De flora marina balearica I. *Boll. Soc. Hist. Nat. Balears* 28: 139-146.

PERICÀS J. (2008). New bryophyte records from the Balearic Islands. *Cryptogamie, Bryol.* 29: 99-102.

PERICÀS J. & A. MARTÍNEZ-TABERNER (1983). *Nitellopsis obtusa* (Desv. in Lois.) J. Groves i *Nitella tenuissima* (Desv.) Kütz., dues carofícies noves per a la flora de les Balears. *Boll. Soc. Hist. Nat. Balears* 27: 209-212.

PERICÀS J., P. FRAGA, J. MASCARÓ & J.A. ROSSELLÓ (2010). Les briòfites a les basses

temporals de Menorca. In: P. FRAGA, I. ESTAUN & E. CARDONA (eds.), *Basses temporals mediterrànies. LIFE BASSES: gestió i conservació a Menorca*, pp. 169-196. Consell Insular de Menorca-Institut Menorquí d'Estudis. Maó.

PERICÀS J., A. GINÉS & J.A. ROSSELLÓ (2009). New bryophyte records for Majorca (Balearic Islands). *Flora Montiberica* 43: 87-91.

PERICÀS J. & J.A. ROSSELLÓ (1983). Sobre la falsa presència de *Cymbalaria hepaticifolia* (Poiret) Wettst. a Balears. *Boll. Soc. Hist. Nat. Balears* 27: 195-199.

PERICÀS J. & J.A. ROSSELLÓ (2009). New and interesting records to the bryophyte flora of the Balearic Islands. *Cryptogamie, Bryol.* 30: 501-505.

PERICÀS J. & J.A. ROSSELLÓ (2010). New bryophyte records for Majorca (Balearic Islands), II. *Flora Montiberica* 45: 87-88.

PERICÀS J., J.A. ROSSELLÓ & M. MUS (1987). De flora balearica adnotationes (1-5). *Candollea* 42: 393-398.

ROSSELLÓ J.A., **J. PERICÀS**, G. ALOMAR & N. TORRES (1986). Notas pteridológicas. 6. Atlas pteridológico de las islas Baleares. *Acta Bot. Malacitana* 11: 294-302.

SALVO A.E., M. HIDALGO, J.A. ROSSELLÓ & **J. PERICÀS** (1987). Estudio biosistemático del género *Polystichum* Roth. (*Aspidiaceae*, *Pteridophyta*) en la Península Ibérica. *Bol. Soc. Brot., sér.* 2., 59: 113-165.